

**PERSONALITĂȚI ARĂDENE
ÎN PORTRETISTICA ANILOR 1760-1918**

**KIEMELKEDŐ ARADI SZEMÉLYISÉGEK
ARCKÉPEI 1760-1918 KÖZÖTT**

Dedic acest catalog muzeografilor care de-a lungul celor 110 ani de existență a muzeului din Arad au activat și activează cu dăruire și abnegație.

Autorul

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

GHEORGHE LANEVSCHI

PERSONALITĂȚI ARĂDENE
ÎN PORTRETISTICA ANILOR 1760-1918
DIN COLECȚIILE MUZEULUI ARĂDEAN

KIEMELKEDŐ ARADI SZEMÉLYISÉGEK
ARCKÉPEI 1760-1918 KÖZÖTT
A MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN

BIBLIOTECA
MUZEULUI JUDEȚEAN ARAD
22605

ARAD
2003

Copertă: Balla Frigyes, *Prefectul Aradului Urbán Iván*,
u/p, 0,87 x 0,70 m

Redactor: *Elena Rodica Colta*

Foto: *Florin Hornoiu*

Tipar Trinom SRL

Tel: 0257-281707

Bogatul material documentar legat de revoluția de la 1848-1849, strâns la inițiativa unor membrii ai Societății culturale Kölcsey, la care s-au adăugat și materiale provenite din săpături cu referire la istoria veche a ținuturilor arădene, a făcut posibilă înființarea, în anul 1893, la Arad, a unui muzeu care a funcționat inițial în spațiul amenajat la etajul II al teatrului local.

În continuare, preocupările Societății Kölcsey s-au îndreptat spre creșterea și diversificarea fondului muzeal, încât, în anul 1913, când are loc mutarea muzeului în incinta Palatului Cultural, acesta a ajuns să cuprindă, pe lângă materiale de istorie, și obiecte de artă, etnografie și științele naturii.

Provenind din donații și achiziții, piesele intrate în muzeu în acel timp, prezentau denumirea precisă, locul de origine, într-un cuvânt beneficiau de o normalitate datorată unei evidențe clare.

Situația aceasta a continuat până după cel de-al doilea război mondial când, în urma naționalizării, prin confiscările masive și abuzive făcute de la instituțiile și reședințele din oraș și județ aparținând „exploatatorilor și dușmanilor de clasă”, au ajuns, în caz fericit, la muzeu o serie de obiecte, care, fiind, din păcate, inventariate în marea lor majoritate fără proveniență, și-au pierdut cu trecerea anilor identitatea, intrând în anonim.

Câțiva muzeografi ai perioadei respective, aflați în centrul evenimentelor, cunoscători cât de cât a provenienței materialului adus, au încercat cu profesionalism, în limita informației avute, să reconstituie identitatea persoanelor din portretistica intrată atunci, în număr mare, în patrimoniul muzeului, adesea însă într-o stare precară de conservare.

Datorită acelor muzeografi, unele portrete, ajunse în

acele vremuri tulburi la muzeu, au astăzi în registrele de inventar nume și proveniență.

Altele, deși prezentau în dreptul lor mențiunea (portret) "anonim", aveau trecute discret, aproape insesizabil, în partea din spate a ramei, după cum s-a dovedit la o cercetare atentă, făcută peste ani, nume sau localități, scrise de către o mână binevoitoare, care a dorit să rămână necunoscută. Verificate, informațiile s-au dovedit reale, respectivele portrete regăsindu-și astfel identitatea.

Pe lângă aceste cazuri, mai există și-o altă categorie de portrete, ce-i drept puține ca număr, reprezentând persoane, a căror identitate ar fi putut fi tot timpul cunoscută, dacă ar fi fost examinate cu atenție la inventariere, dar care au fost poate intenționat superficial cercetate în acele vremuri, în dreptul lor în registre figurând tot cuvântul „anonim”.

Este vorba de portrete de secol XVIII și XIX pe a căror pânză, alături de semnătura pictorului apare, intercalat într-un text scris într-o limbă străină, numele, prenumele și funcția personajului.

Tot în această categorie mai intră, ce-i drept într-un număr și mai mic, câteva portrete care au înscrise, pe partea din spate a pânzei, informații precum, numele, prenumele, anul și locul morții, uneori funcția celui pictat, date de mare importanță, care bănuim că au fost trecute de vreun urmaș, pentru a le asigura identitatea în timp. Și ce bine au făcut!

Situațiile semnalate sunt cazurile fericite, marea majoritate a portretelor din colecțiile muzeului arădean rămânând din momentul intrării, pe durată lungă, neidentificate.

Au fost totuși și câteva excepții, când, anumite teme de cercetare au făcut ca, tangențial, vârlul să fie ridicat de pe o serie de portrete, permițându-le să intre, prin intermediul unor studii și articole ce s-au scris despre ele, în circuit

național și internațional, fie ca valori de artă fie ca mărturii istorice.

În sfârșit printr-un efort, acum, în prag aniversar și anume, la cei 110 ani de la înființarea Muzeului din Arad și 90 de ani de funcționare a acestuia în incinta Palatului Cultural, am identificat la rândul nostru alte câteva zeci de portrete, care în felul acesta vor putea să-și ocupe binemeritatul loc în cadrul istoriei locale.

Printr-o fructuoasă colaborare cu restauratorii muzeului, respectivele tablouri au fost redată și circuitului muzeistic, constituind pentru început obiectul unei expoziții temporare. Această expoziție face posibilă, pentru prima oară, un contact între publicul arădean și câțiva prestigioși cetățeni de odinioară, care, la vremea respectivă, au avut ceva de spus sau de făcut pentru concitadinii lor.

În vederea unei cunoașteri mai complexe a acestor personalități arădene din veacurile XVIII-1/4 XX de către contemporani voi face în continuare o scurtă incursiune în timp, încercând să-i plasez pe vizitatorii expoziției în mijlocul evenimentelor și în atmosfera diferitelor epoci în care au trăit și activat persoanele portretizate.

Vom începe această incursiune cu secolul al XVIII-lea - veac din care datează cele mai vechi portrete aflate în colecțiile muzeale. Un moment de referință pentru oraș a fost anul 1702, când Aradul primește titlul de oraș cameral,¹ cu toate drepturile economice ce decurgeau din acest nou statut.

Totuși în primii ani, orașenii nu s-au putut bucura de prerogativele economice obținute de urbe, atât datorită implicării lor fortuite, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în răscoala curuților (1703; 1707; 1710), și în răscoala lui Pero Seghedinaț (1735) cât și datorită epidemiilor și inundațiilor devastatoare care lovesc orașul.

Nici cea de a doua jumătate a secolului n-a fost mai

liniștită, din ordinul împărătesei Maria Tereza, asupra orașului planând, pericolul strămutării acestuia în pusta Zimandului. Au fost oprite construcțiile, cetățenii trăind o vreme în provizorat.

Dându-și obolul în vieți omenești și bunuri materiale, arădenii nu s-au lăsat doborâți în acele vremuri tulburi, din contră ei s-au străduit, și chiar au reușit, după 1781, când se renunță oficial la mutare, să contribuie, într-un fel sau altul, la dezvoltarea orașului și județului, din rândul lor ridicându-se figuri de seamă.

Realizările multor arădeni prestigioși sunt prezentate în paginile unor monografii, fără să li se reproducă și chipurile, care ne-au rămas în acest fel necunoscute. Portretele acestor oameni, care, dat fiind importanța funcțiilor, trebuie să fi existat, par să fi fost pierdute sau distruse în împrejurări necunoscute nouă. Nu putem totuși exclude posibilitatea ca ele să se afle, neidentificate, în colecțiile muzeului arădean, unde există diferite portrete ale altor membrii aparținând acestor familii, mai ales ale soțiilor.

Un exemplu în acest sens ne este oferit de prezența în colecțiile muzeului a portretului Margaretei Tomján (cat.1), cea de a doua soție a lui Jakob Bibics, fost subprefect de Arad la 1735, ajuns apoi consilier regal.

Pe lângă funcțiile soțului, familia Bibics a avut în epocă și o contribuție importantă la dezvoltarea actualei localități Sântana, unde ctitoresc biserica catolică și gimnaziul.²

După moartea soțului, Margareta continuă să desfășoare un mecenat în zonă. Înființează o fundație pentru tinerii studioși, construiește convictul din Sântana³ și pune bazele unei fundații ce va contribui, în a doua jumătate a secolului al XIX, la finanțarea construirii edificiului Gimnaziului regal, actualul Colegiu Moise Nicoară.

Al doilea portret din colecțiile muzeului, executat în secolul al XVIII-lea, este cel al Annei Lovász (cat.2), născută

Kostyán, soția pretorului Lovász Mihály, care ajunge în anul 1776 consilier regal iar în anul 1778 consilier al Curții de apel.

În anul 1756, în timpul în care a fost pretor, el reușește să colonizeze în actuala localitate Vladimirescu încă 24 de familii de nemți, pe lângă cei veniți în anul 1724, familia sa finanțând construirea unei capele și a școlii din localitate.⁴

Tot din secolul al XVIII-lea datează și portretul unui negustor aromân din familia Mocsonyi, poate Petru Mocsonyi (1776-1814) (cat .3) ce locuia în Pesta, urmașii săi stabilindu-se în secolul al XIX-lea în județul Arad, la Căpâlnaș. Unii din membrii acestei familii numeroase ajung, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, reprezentați de seamă ai Partidului Național Român⁵.

Dacă autorii portretelor de secol XVIII, pe care le-am identificat sunt anonimi, portretele de secol XIX , în marea lor majoritate, aparțin unor artiști consacrați din imperiu, regat și din Arad. Fiind deja cunoscuți, din lexicoanele de artă, nu ne vom referi la ei în mod special, considerând mult mai utilă prezentarea persoanelor pe care le-au imortalizat cu talentul lor.

Viața Aradului sfârșitului de secol XVIII și început de secol XIX este dominată de marcanta figură a prefectului Almásy Pál (cat. 4)

Almásy Pál, în lunga-i carieră de prefect, de peste 30 de ani, s-a numărat printre inițiatorii și susținătorii demersurilor de obținere a rangului de oraș liber regesc pentru Arad și unul din susținătorii dezvoltării agriculturii în județ.⁶

Dar de această perioadă, se leagă și marea dezvoltare pe care o cunoaște comerțul în zonă. Printre comercianții de seamă de la care ne-au parvenit portrete de la început de secol XIX, se numără și Hirsch Mózes (cat. 6).

În domeniu religios o mare realizare a începutului de secol XIX a fost înființarea în Arad, în anul 1822, a Școlii

clericale, transformată ulterior în Institut teologic ortodox. Evenimentul s-a petrecut în perioada când episcopul de Vârșeț Iosif Putnic, immortalizat într-un portret ajuns la muzeu (cat 5), a suplinat scaunul episcopal din Arad.⁷

Activitatea lui Almásy Pál, despre care am amintit, a avut continuatori în rândul arădenilor și-n perioada următoare, unul dintre ei fiind Heim Domokos (cat. 7) primar al Aradului între 1828-1834.

În timpul mandatului său, pe lângă numeroasele drumuri făcute la Viena, în vederea obținerii rangului de oraș liber regesc pentru Arad, el realizează în anul 1833 iluminarea orașului, primul felinar fiind pus chiar pe casa sa de pe actuala str. Eminescu.⁸

Tot Heim Domokos a fost cel care, aflat în fața primăriei de atunci a Aradului din actuala Piață Avram Iancu, a primit, în august 1834, din mâinile baronului Orczy Lőrincz, sosit în fruntea unei strălucitoare coloane oficiale, însemnele de oraș liber regesc ale Aradului.⁹

Datorită activității depuse, mandatul său de primar va fi prelungit până în anul 1842.¹⁰

În acest climat de pace și realizări se profilează figura luminoasă a lui Sava Tekelija, consilier al Curții de apel, cel mai mare mecena al culturii sârbe (cat.8), care dăruiește ortodocșilor arădeni, în anul 1838, o tipografie și o bibliotecă. Totodată el este cel care pune bazele fundației Tekeljanum din Budapesta, ce venea în sprijinul tinerilor studioși sârbi și nominalizează Matca srpska drept moștenitoarea sa și executorul său testamentar.¹¹

Următorul portret provine de la familia Purgly, de numele căreia se leagă înființarea, în anul 1840, în Arad, a primei bănci, cu clădire proprie, aflată pe actualul bulevard al Revoluției nr.100. Președintele acesteia a fost Purgly János. Portretul din colecția muzeului o reprezintă pe soția sa, Emilia (cat.12), născută Friebeisz, o femeie cultă și

educată, care a fost, până la sfârșitul vieții, membră a diferitelor societăți de caritate, ce luaseră ființă în Arad de-a lungul timpului.¹²

Dezvoltarea și prosperitatea orașului de după anul 1834 cunoaște, în scurtă vreme, o nouă stagnare, atât din cauza inundațiilor din 1841 și 1844, cât mai ales datorită distrugerilor materiale și pierderilor de vieți omenești cauzate de revoluția de la 1848-1849.

În aceste vremuri grele, în viața orașului s-au făcut simțite acțiunile de caritate și spiritul de stăpânire ale unor persoane și familii precum Bohus Antónia (cat.9), născută Szögyéni, Bohus János (cat.10), soțul acesteia, sau căpitanul Asztalos Sándor (cat.11), conducătorul rezistenței revoluționarilor în luptele de stradă din Arad din anul 1849¹³, a căror portrete se păstrează în colecțiile muzeului .

Actele de caritate ale Antoniei Bohus, după amintirile inundațiilor și ale altor catastrofe petrecute în județ, activitățile ei de susținere a învățământului și de înființare de școli ¹⁴, i-au atras dragostea și respectul arădenilor și a locuitorilor de pe domeniile sale, în amintirea ei fiind înălțat un frumos monument la Șiria. Ea a fost totodată un sprijin de nădejde a soțului ei, Bohus János, prefect în perioada 1848-1849 și apoi în anul 1861.¹⁵

Dacă la sfârșitul primei jumătăți a secolului XIX distrugerile materiale au pus stăpânire pe oraș, perioada următoare iese în evidență printr-o revigorare economică, socio - politică și culturală fără precedent, care vor schimba aspectul orașului.

Din rândul notabilităților care s-au implicat în dezvoltarea județului și orașului în acest interval se desprinde figura lui Gheorghe Popa de Teiuș. Fost pretor de Ineu și comisar regal, Gheorghe Popa de Teiuș este cel ce elaborează proiectul de reorganizare administrativă a județului, ajungând, în final, ca urmare a realizărilor sale, prefect de Arad.¹⁶

Portretul său (cat. 13) și cel al soției, Alexandra Popa (cat. 14), au ajuns și ele prin bunăvoința urmașilor la muzeu.

O activitate bogată ca primar și apoi ca prefect a avut și Atzél Péter (cat. 15) numele său rămânând de asemenea definitiv legat de istoria orașului și județului Arad.

Prestația sa în folosul orașului include, până în anul 1878, când se retrage din activități publice, de la îndemnuri către populație de a opta pentru construcții cu etaj până la construirea de școli, lăcașe de cultură și sedii administrative. A militat și sprijinit de asemenea extinderea rețelei de căi ferate din județ. Pentru toate acestea, în anul 1871, i s-a acordat titlul de cetățean de onoare.¹⁷

În timp ce Atzél Péter activa la Arad ca prefect, o altă personalitate locală, Tabajdi Károly (cat. 16), reușește în anul 1871 să înființeze în oraș, o Cameră de Comerț și Industrie proprie Aradului, desprinzând astfel orașul de pe Mureș de Timișoara și deschizând noi perspective economice atât orașului cât și județului.

Ajuns prefect al Aradului în anul 1879, Tabajdi Károly pune bazele Casei de pensii a funcționarilor¹⁸.

De o mare prestanță în viața orașului s-a bucurat și Endrödi Salacz Gyula (cat. 20) numit, în anul 1872, în funcția de procuror general.

Ajuns primar în anul 1875, Endrödi Salacz Gyula exercită această funcție până în anul 1901, perioadă în care, sub conducerea sa, realizările arădenilor cuprind o vastă paletă, ce atinge toate ramurile vieții economice, sociale și culturale.

În semn de recunoaștere a meritelor sale, Endrödi Salacz Gyula a fost înnoțat, numit consilier regal, iar din 1900 a devenit și cetățean de onoare al orașului.¹⁹ După moarte, actuala stradă V. Alecsandri i-a purtat o vreme numele.

În șirul prefecturilor sfârșitului de veac XIX s-a remarcat

și Fábíán László, subiectul unui alt portret din colecțiile muzeului (cat.21). Acesta ajunge de la simplu avocat, mai întâi, notar șef, apoi președinte al tribunalului arădean, iar din 1887 prefect de Arad. A dus o politică de menținere a înțelegerii și colaborării între etnii²⁰, fapt ce i-a atras stima și aprecierea tuturor.

Începutul secolului XX propulsează noi notabilități de marcă, unul dintre aceștia fiind prefectul Urbán Iván (cat. 25), care, pentru sprijinul adus la dezvoltarea economică și culturală a orașului, a fost înălțat la rangul de baron.²¹

O figură luminoasă a acelei epocii de început de veac a fost Dr. Dálnoki Nagy Lajos (cat. 28), subprefect al anilor 1899-1917, care s-a impus și în cadrul vieții culturale ca poet de succes și autor a două piese apreciate de marele public.²²

Hărnicia și ingeniozitatea arădenilor face ca orașul să cunoască și o nouă relansare economică, care îi va aduce o recunoaștere atât în țară cât și în imperiu.

Această bunăstare și faimă contribuie la cristalizarea în orașul de pe Mureș a unei pleiade de cărturari, a căror nume îi vor spori odată în plus faima.

Un asemenea cărturar, al cărui portret se păstrează în colecțiile muzeului, este Fábíán Gábor (cat. 22).

Profesor de psihologie, bun cunoscător a mai multor limbi, unul dintre primii traducători ai scrisorilor lui Cicero în limba maghiară, Fábíán Gábor rămâne cunoscut pentru arădeni mai ales ca primul monograf al județului Arad. Datorită erudiției sale, în anul 1832 a devenit membru corespondent al Academiei maghiare. Numirea sa ca cetățean de onoare al orașului Arad din 1872 vine așadar ca o firească recunoaștere, din partea concetățenilor, a meritelor sale științifice. Pe casa în care a locuit, prin grija Societății Kölcsey, s-a pus o placă comemorativă, iar în scuarul care exista în trecut în fața „Bisericii Roșii” a fost înălțat un bust²³, pandant cu bustul dramaturgului, Csiky Gergely.

Autor a 26 de piese de largă circulație, scriitorul Csiky Gergely (cat. 18), născut în județul Arad la Pâncota, ajunge la rândul lui membru corespondent al Academiei maghiare, iar în 1881 cetățean de onoare al orașului Arad.²⁴

Al treilea cărturar al cărui nume va fi legat de Arad și al cărui portret se păstrează la muzeu este Dr. Márki Sándor (cat. 17). Pentru început profesor la gimnaziul din Arad, Márki Sándor ajunge în scurt timp un istoric recunoscut, autor a sute de studii și zeci de cărți, printre care se numără și valoroasa monografie a orașului și județului Arad din 1895. Întemeietorul și primul președinte al Societății culturale Kölcsey, Márki Sándor a fost de fapt cel care a pus bazele muzeului din Arad. În a doua parte a vieții ajunge membru al Academiei maghiare și profesor universitar la Cluj și apoi la Szeged.²⁵

La înființarea muzeului arădean, Márki Sándor a fost sprijinit de modestul dar foarte activul profesor de desen, Dömötör László (cat 23), care pusese bazele colecției de istorie veche a Societății Kölcsey și care organizase prima expoziție de pictură din Arad. Tot el este cel care a susținut necesitatea colecționării de către Societatea Kölcsey a unor opere de artă pentru viitorul muzeu.²⁶

Strădaniile sale vor fi continuate de Varjassy Árpád (cat. 29). Om de vastă cultură, cu studii la Budapesta, München și Viena, și cu o prestigioasă carieră în Timișoara, Varjassy Árpád răspunde chemării prefectului, Tabajdi Károly și revine în orașul său natal, unde, în urma unui concurs, este numit pentru o vreme inspector șef școlar.

La începutul secolului XX îl întâlnim ca președinte al Societății Kölcsey, poziție din care susține construirea Palatului Culturii din Arad, edificiu menit să adăpostească mai multe instituții²⁷. După terminarea acestuia, în luna octombrie a anului 1913, ajunge să fie numit primul director al Palatului Cultural, calitate în care participă la inaugurare.

În sfârșit, de la începutul secolului XX datează și cele două portrete care immortalizează alți doi membrii din numeroasa familie Mocsonyi, primul probabil pe Eugen Mocsonyi cu fiul său Petru (cat. 30), iar al doilea pe Antoniu II Mocsoyi din ramura de Foeni, proprietarul domeniului de la Bulci, care va ajunge după unire Mare Maestru al Vânătorilor Regale (cat. 32).²⁸ Portretele lor le completează pe cele ale celorlalți membrii din familie expuse permanent în muzeul de istorie.

În aceeași galerie a personalităților locale se înscrie și cel care, după un doctorat luat în 1845, va deveni în 1858 medicul șef al Aradului, și anume Darányi János (cat. 19).

În semn de recunoștință pentru activitatea depusă în serviciul Aradului, din banii contribuabililor, i s-a ridicat în actualul parc al copiilor un bust²⁹, care actualmente se păstrează și el în colecția muzeului.

Din rândul prestigioaselor familii arădene de comercianți, în colecțiile muzeului au ajuns prin donație și achiziție în ultimii ani și trei portrete ale unor membrii ai familiei Goldschmidt, cunoscuți comercianți de spirtoase și cereale, a căror urmași vor avea un cuvânt de spus atât în domeniul bancar cât și în diferite alte domenii de activitate.³⁰

Două din ele, reprezentând un pandant, îi înfățișează pe Mihai Goldschmidt (cat. 26) și pe soția sa Leontine, născută Tauber (cat. 27). În al treilea portret este fiica acestora, Hermine (cat. 31), căsătorită cu medicul arădean Dr. Fényes Soma.

În sfârșit, ultimul portret din colecțiile muzeului, recent identificat, asupra căruia dorim să ne oprim, este cel al tapițerului Berán Antal (cat. 24), o categorie socială mai puțin prezentă în portretistică. Dar Berán Antal nu a fost un tapițer oarecare, el a ajuns prin meseria sa o persoană cunoscută în acest domeniu, urmare a medaliilor obținute la expoziții naționale și internaționale. Recunoașterea sa pe

plan extern duce în final la numirea sa ca membru în comisiile de jurizare ale unor expoziții din regat, imperiu și Europa³¹ fapt demn de atenție. El reprezintă doar unul din mulții alți meșteri arădeni care au făcut cunoscut Aradul nu numai în Europa ci și în lume, aducând pentru oraș premii, medalii, distincții.

Portretele personalităților arădene prezente în expoziție reprezintă, așa cum am arătat la început, doar o parte din portretele aflate în colecțiile de istorie și artă ale muzeului. Pentru ca numeroșii anonimi din aceste tablouri să fie cunoscuți munca de cercetare și documentare trebuie continuată. Surprizele pot fi mari și multe.

Chiar dacă munca de identificare necesită timp, perseverență și speranță, suntem optimiști. Vorba dictonului latin: „Dum spiro, spero”.

A Kölcsey Egyesület kezdeményezése nyomán összegyűjtött, az 1848-1849-es forradalommal kapcsolatos igen gazdag kiállítási anyag, valamint a történelmi Aradnak és környékének kutatásából, ásatásokból származó anyag, lehetővé tette, hogy 1893-ban létrejjön Aradon egy múzeum, amely eredetileg a színház épületének második emeletén kapott helyet.

A Kölcsey Egyesület gyűjtése tovább folytatódott, növelte és gazdagította a múzeumi tárgyakat, így 1913-ban, amikor a Kultúr Palota épületébe költözött, a múzeum „vagyon”, a történelemmel kapcsolatos tárgyak mellett, képzőművészettel, etnográfiával és a természettudományokkal kapcsolatos tárgyakból is állt.

A múzeumban összegyűjtött tárgyak adományokból és felvásárlásokból származtak, így eredetük és nevük ismert volt, tehát volt identitásuk és egy pontos nyilvántartás szerint, normalitásnak örvendtek.

A normalitás a második világháború utánig tartott, amikor elkezdődtek az eltulajdonítások-államosítások és elkobozások-sorozata úgy az intézményekben mint a magánlakásokban. A „kizsákmányolóktól és osztályellen-ségektől” zsákmányolt tárgyak-szerencsés esetben-a múzeumba kerültek, de sajnos java részük névtelenségbe merült.

A múzeum egyes dolgozói, akik azokban az időkben az események középpontjában voltak és valamennyire ismerték a tárgyak eredetét, szakmai lelkiismeretüktől vezényelve, az értesüléseik mértékében, azonosították a tárgyakat, főleg az arcképeket, melyek nagy számban kerültek a múzeumba, de sokuk nagyon rossz állapotban.

Ezeknek a muzeográfusoknak köszönhető, hogy a nyilvántartásban egyes arcképeknek neve és eredete van, míg mások, bár a nyilvántartásban névtelenül szerepelnek, évek

múltán, figyelmesebb megismerésükkor, azonosíthatóak lettek, mert egy jóakaró kéz igen diszkrétan, szinte észrevétlenül, a ráma hátsó oldalán, feltüntetett egy nevet, esetleg helységet. Ezek az arcképek, miután az információk ellenőrizve lettek és igaznak bizonyultak, visszanyerték azonosságukat, identitásukat, tehát újra normalitásba kerültek.

A fentiek mellett léteznek még egy csoport arckép-ezek száma elenyésző-és pedig azok, amelyek bár végig megőrizték identitásukat, a nyilvántartásban mint névtelenek szerepelnek, mivel azokban az időkben egyszerűen mellőzték őket.

Ez a portré-csoport a XVIII-adik és XIX-edik századból ered és a vásznan a festő neve mellett, egy idegen nyelven, fel van tüntetve az ábrázolt személy neve, keresztnéve és tisztsége. Még kisebb számban vannak azok a képek, melyeken a jelzett adatokon kívül, egy jóakaró kéz (és milyen jól tette!), feltüntette az ábrázolt személy halálának a helyét és évszámát is. Feltehetőleg, ezek az adatok hozzátartozóktól származnak, akik így akarták megőrizni elődeik identitását.

A fent leírt helyzetek szerencséseknek nevezhetők, mert az arcképek legnagyobb része névtelenségbe van süllyedve még mindig, de remélhetőleg hamarosan visszanyerik azonosságukat.

Az évek során ez a dolog többször meg is történt, a múzeum dolgozóinak kutatásai lehullatták a leplet és számos arckép ezáltal visszakerült a művészet és a történelem értékei közé, jól megérdemelt helyére. A kutatás folytatódik és remélhetőleg, az évforduló küszöbén, amikor az aradi múzeum 110 éves és a Kultúr Palota 90 éves, még számos arckép visszakapja nevét és eredetét és elfoglalja helyét a helytörténetben, úgy művészeti mint dokumentáris szempontból.

A múzeum restaurátoraival való gyümölcsöző együttműködés eredménye, hogy ezek a képek visszaadattak a természetes múzeumi körforgásnak, kezdetnek egy időszakos kiállítás tárgyaiként. Így, évszázadok után, az aradi közönség

először nézhet szembe azoknak az aradiaknak az őseivel, akiknek volt valami mondanivalójuk vagy tennivalójuk a város érdekében és polgártársaik javára.

Azért, hogy városunk mai lakói-és nem csak ők-megismerhessék az arcképeken megörökített személyiségeket, a múltba való rövid betekintéssel kezdem és visszahelyezem őket annak a korszaknak a hangulatába, amelyben éltek és tevékenykedtek, így jobban kidomborodnak jellemvonásaik.

Mivel a múzeum helybéli arcképcsarnoka csak a XVIII-adik századig terjed időben, ebből az évszázadból indulok ki, éspedig az 1702 – es évtől, mikor Arad kamarai város lett¹, amely rang olyan gazdasági előjogokkal járt, amelyek biztosították a város fejlődését.

Sajnos, ezeket a gazdasági előjogokat a város nem tudta teljességükben kihasználni, mivel a XVIII-adik század első felében (1703, 1707, 1710) az aradiak is részt vettek a kuruc felkelésekben, Pero Segedinac (1735) felkelésében, majd a városban többször pusztítottak súlyos járványok és árvizek.

A század második fele sem volt nyugodtabb, mert a város felétt állandóan ott lebegett fenyegetően Mária Terézia rendelete, mely szerint Aradot a zimándi pusztába kellett volna átköltöztetni.

Arad meghozta az áldozatokat úgy emberéletekben, mint anyagi javakban, de a zavaros idők nem törték meg a lakosokat, akik igyekeztek valamilyen módon hozzájárulni a fejlődéshez és ez legtöbbször sikerült is, kiemelkedő személyiségek révén. Eredményeikről beszélnek az idők folyamán megjelent monográfiák, anélkül hogy ismernénk arcvonásaikat, mert képeik elvesztek vagy megsemmisültek ismeretlen körülmények között, bár az a tény, hogy a múzeumban léteznek családtagjaik képei, főleg feleségeiké, arra utal, hogy ilyen arcképek biztosan voltak.

Igy például, a múzeum birtokában van Bibics Jakab

második feleségének Tomján Margitnak (cat. 1) az arcképe. Bibics Jakab 1735-ben alispán volt, majd királyi tanácsos lett. Hivatali tisztségeik mellett, a Bibics családnak nagy szerepe, jelentős hozzájárulása volt Szentanna község fejlődéséhez, mint a katolikus templom és az iskola építtetői.²

Férje halála után, Margit asszony továbbra is környék mecénása maradt, támogatja a tanulni vágyó fiatalokat, alapítványokat hoz létre és nem utolsósorban, felépítteti a szentannai konviktust,³ majd létrehozza azt az alapítványt, amely a XIX-edik század második felében a Moise Nicoara liceum építtetéséhez adja az anyagi alapot.

Egy másik a XVIII-adik századból származó portré Lovász Annáé(cat.2), született Kostyán, Lovász Mihály szolgáló bíróé. Lovász Mihály 1776-ban királyi tanácsos, majd 1778-tól táblabírói tanácsos. A jelenlegi Vladimirescu községben a Lovász család építteti az iskolát és egy kápolnát és 1756-ban, Lovász Mihály 24 német családot telepített be, a már 1724-ben odatelepítettek mellé.⁴

Szintén a XVIII-adik századból származik az aromán kereskedő Péter Mocsonyi (1776-1814) arcképe (cat. 3), aki Pesten lakott és utódai a XIX-edik században telepedtek le Arad megyében. A Mocsonyi családnak sok ága volt Arad megyében és a család egyes tagjai a XIX-edik század második felében a Román Nemzeti Párt⁵ fontos személyiségeiké lesznek.

A XVIII-adik századból származó arcképek festői névtelenek, viszont a XIX-edik századbeli portrék nagy részének a festői elismertek voltak úgy az impériumban, mint az országban és helyi, aradi vonatkozásban. Bár a katalógusban szerepelnek, nem foglalkozok külön velük, mivel már úgyis ismertek, inkább folytatom azoknak a személyeknek az ismertetését, akiket lefestettek.

Arad városának életére a XVIII-adik század végén és a XIX-edik század elején, rányomja bélyegét Almásy Pál

főispán markáns személyisége (cat. 4).

Almásy Pál kiváló műveltségű ember, aki hosszú, több mint 30 éves főispáni karrierje alatt, egyik kezdeményezője és szorgalmazója volt annak, hogy Arad megkapja a szabad királyi városi rangot. Következésképpen harcolt a mezőgazdaság fejlesztéséért Arad megyében.⁶ Munkája nem volt hiábavaló, a következő időszakban el is érte céljait.

A mezőgazdaság mellett a kereskedelem is nagy fejlődésnek indul. Arad ismert kereskedői közül a XIX-edik század elejéről, Hirsch Mózes arcképe maradt ránk (cat. 6)

A közigazgatás és a gazdaság támogatása mellett, vallási téren nagy fontossággal bír az 1822-ben Aradon létesített Ortodox Teológia. Ez az esemény Putnik József (cat. 5) verseci püspöknek - az aradi püspököt helyettesítette ideiglenesen annak megválasztásáig, egy az óhajok szerinti román etnikumu személyben - idejében történt.⁷

Az említett Almásy Pál tevékenységének folytatói voltak és a következő időszakban Arad egyik fia, Heim Domokos (cat. 7) vette át a polgármesterséget 1828-1834 között. Heim Domokos többször utazott Bécsbe és szorgalmazta a szabad királyi város rangot Arad részére, de egyik legnagyobb eredménye a közvilágítás megvalósítása a városban és 1833 - ban az első utcai lámpa a jelenlegi Eminescu utcai házán gyulladt ki.⁸ Ez az esemény mintha előhírnöke lett volna annak az örömnak, mely elárasztotta a várost, amikor 1834 augusztusában, Heim Domokos, a mai Avram Iancu téri városháza előtt, Orczy Lőrincz báró kezeiből, aki fényes hivatalos kísérettel érkezett Aradra, átvette a szabad királyi város jelvényeit Arad számára.⁹ Munkássága elismeréseként Heim Domokost meghosszabbítják tisztségében és 1842-ig polgármester marad.¹⁰

Ebben a békés és eredményes időszakban válik ki Sava Tekeljia táblabírói tanácsos alakja (cat. 8), aki 1838-

ban nyomdát és könyvtárat adományoz az aradi ortodoxoknak, majd a budapesti és maticai srpska Tekelianum alapítványt hozza létre, mely alapítvány a tanulni vágyó fiatal szerbeket támogatta igen jelentősen.¹¹

Arad városának látványos gazdasági fejlődése és a virágzó kereskedelem szükségessé teszi egy bank létezését a városban és 1840-ben, a jelenlegi Forradalom útja 100 szám alatti épületben, mely saját székhelye, megalakul, Purgly János elnöksége alatt az első aradi bank. Purgly János felesége, Emilia (cat. 12) született Friebeisz, élete végéig az Aradon létező különböző jótékonyági egyletek tagja volt.¹²

Az 1834-es év után megindult felődésnek és a város jólétének, sajnos azonban részben végeszakad, mert 1841-ben és főleg 1844-ban az árvizek komoly pusztítást végeznek, majd az 1848-1849-es forradalom okoz anyagi károkat, valamint veszteségeket emberéletekben.

Ezekben a gyászos és kritikus időkben érezhető a jótékonyági szervezetek tevékenységének hatása. Olyan családok tagjai vesznek részt ebben a munkában mint Bohus Antónia (cat. 9) született Szögyéni és férje Bohus János (cat. 10), úgyszintén Asztalos Sándor (cat. 11) kapitány, aki az ellenállást vezette az aradi utcai harcokban 1849-ben¹³, és még sokan mások.

Az árvizek és egyéb katasztrófák következményeinek enyhítéséért folytatott jótékony tevékenységével, az iskolák létesítéséhez adott anyagi támogatással, Bohus Antónia kivívta úgy az aradiak mint birtokai lakóinak a szeretetét és tiszteletét¹⁴, akik Világosan egy szép emlékműt állítottak neki. Férje, Bohus János főispánja volt Aradnak 1848-1849-ben és 1861 –ben,¹⁵ Bohus Antónia pedig állandó támasza volt férjének.

Az anyagi károktól súlytott XIX-edik század első felét követő időszakot erős gazdasági, kulturális, társadalmi és politikai fejlődés jellemzi. Ennek a fejlődésnek a hatása szemmel latható a városon, melynek kinézete állandóan

változik. Az eredmények a város polgárainak a szorgalmát és találékonyságát igazolják, melyek összefonódnak a vezetők nagyszerű szervezési képességével és újíteni akarásával, vezetők akik a város gondjainak megoldásával mindig a közjót szolgálják. Így aztán, a XIX-edik század végén és XX-adik század elején Arad a magyar királyság legszámottevőbb városai közé tartozik.

A kiváló személyiségek közül akik hozzájárultak Arad megye és a város fejlődéséhez, kiemelkedik Gheorghe Popa de Teius alakja (cat. 13), aki borosjenői szolgabíró volt, majd királyi tanácsos. Ő az aki elkészíti a megye közigazgatásának az átszervezési tervét, terv amelyet valóra is váltottak. Munkájának eredményességét a főispáni kinevezéssel ismerik el.¹⁶

Arad történetéhez szorosan kötődik Atzél Péter (cat. 15) polgármester majd főispán neve is. 1878-ig, amikor visszavonult a közéletből, állandóan szorgalmazta, bátorította a magas, emeletes épületek, iskolák, közigazgatási és kulturális színhelyek építését, valamint segítette az ipar és kereskedelem fejlődését, támogatta a megyében a vasúti hálózat bővítését, méghozzá igen eredményesen. Erdemei elismeréseként 1871-ben a város díszpolgárává avatják.¹⁷

Arad notabilitásaira az is jellemző, hogy kiválóan együttműködnek, egymást kiegészítik és támogatják, így a város tennivalói egyre jobban mennek.

Atzél Péterrel egyidőben tevékenykedett Aradon mint alispán Tabajdi Károly (cat. 16) akinek 1871-ben sikerül létrehoznia Arad saját kereskedelmi és ipari kamaráját, ezáltal kivonva Aradot Temesvár hatása alól és új gazdasági lehetőségeket biztosítva a városnak és a megyének.

1879-ben Tabajdi Károly lesz Arad főispánja és megalapítja a Tisztviselők Nyugdíjpénztárát¹⁸.

A városvezetésben a leghosszabb időt Endrődi Salacz Gyula töltötte (cat. 20).

1872-ben nevezik ki főügyésznek és ettől a pillanattól kezdve teljes munkabírását és értelmét a város szolgálatába állítja.

Endrődi Salacz Gyula 1875-től válik Arad polgármesterévé és 1901-ig tölti be ezt a tisztséget. Ebben az időszakban az aradiak eredményei úgy gazdasági téren mint a társadalmi és politikai életben olyan sokrétűek, hogy felsorolásukra oldalak lennének szükségesek. Munkájának és rendkívüli szervezési képességének elismeréseként, Endrődi Salacz Gyula nemesi rangot kapott, majd 1900-ban királyi tanácsosnak nevezik ki és a város díszpolgárának avatják.¹⁹ Halála után, megbecsülése jeléül a jelenlegi V.Alecsandri utca az ő nevét viselte.

A hosszú idő alatt ameddig Endrődi Salacz Gyula polgármester volt, Aradnak több főispánja is volt, akikkel nagyon jól együttműködött. Ezek közül kiemelkedik Fábíán László (cat. 21) is, aki ügyvédből lett főjegyző, majd az aradi törvényszék elnöke és 1887 – től aradi főispán. Méltó utóda Tabajdi Károlynak, Fábíán László folytatta elődének politikáját ami az etnikumok közötti jóviszonyt illeti,²⁰ ezzel általános tiszteletet és közmegebecsülést váltva ki.

A XX-adik század elején sem hiányoztak a kiemelkedő személyiségek. Urbán Iván főispán (cat. 25), a város gazdasági és kulturális fejlődéséért való munkálkodásával kiérdemelte a lakosság szimpátiáját, ugyanakkor a kor hatalmasainak az elismerését is, akiktől bárói címet kapott.²¹

A korszak egyik kiemelkedő alakja volt Dr. Dalnoki Nagy László (cat. 28), aki 1899-1917 között volt főispán. Nagyszerű szervezési érzéke mellett a kultúra terén is kiemelkedett mint sikeres költő és színműíró, szerzője volt két, a közönség által nagyon kedvelt színműnek.²²

A lakosság szorgalma és találékonysága valamint a kiváló városvezetés amelynek sikerült békességet és jó viszonyt teremteni a lakosság soraiban, Arad városának

figyelemreméltó gazdasági fejlődését váltja ki.

A jólét és az életszínvonal állandóan emelkedett és az a felfelé ívelő görbe az első világháború küszöbéig tartott. Ez hozzájárult ahhoz, hogy az egész XIX-edik század folyamán és a XX-adik század elején a különböző szakmákban is kiválóságok jelenjenek meg, olyanok akiknek a híre átlépte Arad megye határait és növelte a város hírnevét úgy a királyságban mint az impériumban.

Azok közül akik kitűntek a helybeliek közül, és nem csak helyi szinten, kiemelkedik többek között Fábian Gábor (cat. 22), akinek az arcképe létezik a múzeum gyűjteményében.

Fábian Gábor nagyműveltségű ember volt, több nyelvet ismert, pszichológia tanár, Cicero leveleinek magyar fordítója, 1832 – től az akadémia tagja, aki Arad első monográfiáját írta. 1872-től Arad díszpolgára lett és olyan mértékben vívta ki polgártársai tiszteletét, hogy a házra amelyben lakott emléktáblát helyeztek, majd a "vörös templom" előtt Csiky Gergely mellé, elhelyezték a mellszobrát is.²³

Csiky Gergely színműíró (cat. 18) Pankotán született, szerzője 26 ismert színdarabnak, a Magyar Akadémia levelező tagja és 1881-től Arad díszpolgára.²⁴

Arad másik kiválósága Dr. Márki Sándor (cat. 17). Mint az aradi líceum tanára idővel jelentős történésszé válik, több száz tanulmányt és több tíz könyvet írt és ezek között különös fontossága van Arad város és Arad megye monográfiájának. Márki Sándor volt egyik létrehozója és első elnöke a Kölcsey Egyesületnek, az aradi múzeum megalapítója, akit az akadémia is tagjai közé fogadott, utólag Kolozsvárt majd Szegeden lett egyetemi tanár.²⁵

Az aradi múzeum létrehozásában, Márki Sándornak kitartó támogatója, segítője volt a szerény de igen tevékeny rajztanár Dömötör László (cat. 23). Ő alapozta meg a Kölcsey Egyesület régi történelemmel kapcsolatos gyűjteményét és

megrendezte Aradon az első festészeti kiállítást. Ugyiszintén ő győzte meg a Kölcsey Egylet tagjait, hogy képzőművészeti tárgyakat is gyűjtsenek a leendő múzeumnak²⁶, és ennek köszönhető, hogy amikor Varjassy Arpád (cat. 29) feltűnt Aradon, már egy jelentős képzőművészeti alap létezett.

Varjassy Arpád kiváló műveltségű ember volt. Tanulmányait Budapesten, Münchenben és Bécsben végezte, majd Temesváron dolgozott, de Tabajdi Károly aradi főispán hívására visszatér szülővárosába Aradra és versenyvizsgával a tanügyi főfelügyelői állást foglalja el. A XX-adi század elején a Kölcsey Egyesület elnöke lett és ebben a tisztségben egy olyan épület felépítését szorgalmazta, amelyben több kulturális intézmény kapjon otthont.²⁷ E a terv meg is valósult és 1913 októberében felavatták a Kultúr Palotát, amelynek ő lett az igazgatója.

A XIX-edik század végén és a XX-adi század elején úgy a politikai életben, mint a román nyelvű oktatás és irodalom támogatásában, egyre jobban érezhető a Mocsony család tagjainak a jelenléte.

A család tagjai közül, a múzeumban kiállított ismert politikusok arcképei mellett, premierben jelenik most meg Eugen Mocsony(?) a fiával (cat. 30) és Antoniu II Mocsony (cat. 32). Az elkövetkező időben elképzelhető, hogy a család más tagjainak az arcképei is előkerüljenek.²⁸

Egy olyan társadalomban mint az aradi, amely a XIX-edik század folyamán és azután is, állandóan bővítette azt a területet, amelynek figyelmet szentelt, fontos helye volt az egészségvédelemnek is. Ennek köszönhető, hogy Aradon egyre nő az orvosok száma és az orvosi munka minősége. Az orvosok közül különösen kiemelkedett Darány János (cat. 19), aki 1845-ben doktorált és 1858-ban nevezték ki Arad főorvosának. Aldozatkészsége és egész tevékenysége iránti hálából, az adófizetők pénzéből mellszobrot állítottak neki a jelenlegi gyermekek parkjában²⁹. Most ez is a múzeumba

A város előjárói, politikusok és értelmiségiek mellett, más foglalkozások képviselői is kiemelkednek. Ilyenek a kereskedők és a mesteremberek, akiknek szintén jeles képviselői voltak. A kereskedők közül kitűnnek a Goldschmidt család tagjai. A család feje Mihály (cat. 26) és felesége Leontine (cat. 27) a gabona és szesz kereskedelemben jeleskedtek és Arad hírnevét öregbitették úgy a királyságban, mint az impériumban.

Férfi vonalon a család egyes tagjai folytatták a hagyományt, míg mások mint bankárok, mérnökök tevékenykedtek. Női ágon Goldschmidt Hermina (cat. 31) orvosfeleség lesz, másik két leányleszármazott pedig egyetemi tanárnak illetve kereskedőnek a felesége.³⁰

Az iparosok-mesteremberek-közül a múzeumban megmaradt Berán Antal (cat. 24) arcképe. Berán Antal kárpitos volt, aki országos és nemzetközi kiállításokon szerzett érmekeket, sőt, egyes a királyságban, császárságban és Európában rendezett kiállításokon, a bíráló bizottság tagjai közé hívják meg.³¹

Azonban ilyen mesterek mint Berán Antal sokan voltak és ők elvitték Arad hírnevét nem csak Európába, de még szerte a nagyvilágba is.

Annak érdekében, hogy ezeknek az arca is ismertté váljék, folytatni kell a kutatómunkát, hogy azoknak az arcképeknek amelyek a múzeum gyűjteményében vannak, nevet lehessen adni.

A meglepetések számosak és nagyok lehetnek. Igaz, hogy az azonosítási munkához sok idő, kitartás és reménykedés szükséges, de a mondás szerint: "dum spiro, spero".

Traducere *Follért Enikő*

Bibliografie

1. Fábrián Gábor, Aradvármegye leírása, Buda, 1835, p. 131-133
2. Márki Sándor, Aradvármegye és Arad szabad királyi város története, II, Arad, 1895, p. 663, 769
3. Idem, p. 771
4. Ibidem, p. 377, 692
5. Teodor Botiș, Monografia familiei Mocioni, Buc., 1939; Elena Rodica Colta, Bibliotecile familiei Mocioni din castelele de la Căpâlnaș și Bulci. Scurt istoric, în Ziridava XVIII, Arad, 1993, p. 365-379
6. Márki Sándor, op. cit., p. 464, 818
7. Idem, p. 741
8. Ibidem, p. 518
9. Diploma de oraș liber regesc Arad, Muzeul jud. Arad. inv. MF nr. 218
10. Márki Sándor, op. cit. p. 641
11. Liubivoje Cerovic, Un arădean, Sava Tekelija, cel mai important mecenat al culturii sârbe, în Identitate, alteritate, multiculturalitate, nr. 3, Arad, 2001, p. 96-107.
12. Márki Sándor, Op. cit., p. 702
13. Idem, p. 575-577
14. Ibidem, p. 546, 606
15. Márki Sándor, op. cit., p. 666
16. Idem, p. 618, 620 și George Manea, George Popa de Teiuș, în Ziridava X, Arad, 1978, p. 519
17. Márki Sándor, op. cit., p. 623-625
18. Idem, p. 623, 625, 626
19. Arad, Csanad és Békés megye Album Naptára, 1898, Arad, 1897, p. 51
20. Idem, p. 50-51
21. Arad Almanachja, Arad, 1914, p. 48-50
22. Arad, Csanad és Békés megye Album Naptára 1898, Arad, 1897, p. 52
23. Márki Sándor, op. cit., p. 556, 674, 802, 807
24. Idem, p. 669
25. Barbu Mircea, Hurezan Pascu, Szatmari Imre, Márki Sándor és az arad liceum regiseggyutemenye (1882-1887), A Mora Ferencz Muzeum évkönyve, Studio Archeologica, V, Szeged, 1999
26. Arad és vidéke képes Naptara, Arad, 1904, p. 55; Irma Szabo Ferencz, Evoluția colecției de artă a Muzeului județean după unire, în Ziridava, X, Arad, 1978, p. 747
27. Arad, Csanad és Békés megye Album Naptára, 1898, Arad, 1897, p. 54, Arad Almanachja, 1914, p. 260-261
28. Teodor Botiș, op. cit.; Elena Rodica Colta, art. cit.
29. Arad képes városismertető, Arad, 1904, p. 60
30. Gheorghe Lanevschi, Povestea unei familii de evrei arădeni: Goldschmidt, în Identitate, alteritate, multiculturalitate, Colecția minorități 3, Arad, 2001, p. 252-281
31. Arad képes városismertető, Arad, 1904, p. 132

ABSTRACT

Since the establishment of the Arad Museum in 1893, various painted portraits of local personalities entered its history and art collections under various conditions.

The first portraits were either bought by the museum or donated to it, the paintings being inventoried with complete data. After 1945, the communist regime nationalized or confiscated the artworks kept in castles, manors or simple houses of “the enemies of the working people”, sending them, without any scientific annotation, to the museum. Among these, there were numerous painted portraits of, today, unknown persons. For several decades, these paintings were merely stored in the deposits of the museum without having been specifically noticed by anybody.

As the scientific processing finally started, it turned out to be very difficult to identify the persons portraitized. The annotations, made by the painters or by the owners of the painting, were of great help to the identification process. Still, there are several cases in which the specialist couldn't find any helping clue in identifying the subject of the portrait.

Occasioned by the 110th anniversary of the museum and of 90 years since it moved into the Cultural Palace, the exhibition presents 32 portraits, painted by different authors but all representing personalities from Arad: politicians, high ranked office holders, aristocrats, intellectuals, commerciants and even craftsmen medaled at international exhibitions, all bringing prestige to Arad.

Of various ethnic appurtenances, the personalities portraitized were Hungarians, Germans, Jews, Serbians and Romanians. They recompose the multinational image of Arad within which every ethnical segment had its own intellectuality and its own personalities.

The 32 paintings represent only a small part of the treasures stored in the deposits of the museum. Many portraits still expect to emerge from obscurity and the future may bring them to light as significant surprises.

CATALOG

1
Pictor anonim (sec. XVIII)
Portretul Margaretei Bibics-Tomján
ulei / pânză; 0,90 x 0,60 m; inv. A. 205
Nesemnăt, nedatat
prov.: depozitarul orașului Arad

2
Pictor anonim (sec. XVIII)
Portretul Annei Lovász – Kostyán
ulei / pânză; 0,94 x 0,75 m; inv. A.727
nesemnăt, nedatat.
Cu negru, pe o etichetă lipită pe versoul pânzei, în partea de jos, este următorul text:
„*Lovász Mihályné szül. Kostyán Anna elhalt Pecskan 1779 évi November 7-en*”.. Tot pe verso, în partea de jos a sașului o etichetă lipită, cu următorul cuprins: „*Primăria municipiului Arad. Birou inventar nr.78*”, fiind aplicată și o ștampilă.
restaurat: 1995, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv.
prov.: donație din 1916 a forului ecleziastic din Cenad.

3
Pictor anonim (sec. XVIII)
Portret de bărbat cu fes din familia Mocsonyi
ulei / pânză; 0,64 x 0,47 m; inv. M.F. 495
nesemnăt, nedatat
prov.: naționalizare

4

Donát, János Dániel (Klosterneuzell, 1744-Pesta, 1930)

Portretul prefectului Almásy Pál

ulei / pânză; 1,29 x 0,99 m ; inv. M. F. 1176

semnat, cu roșu, în dreapta jos „ *Donat academicus Viennensis pinxit Pestini 1813*”. stânga jos, cu roșu, text „ *EXCEL. ILM. DOM. PAULUS. ALMASY DE ZSADANY. ET. T. = SZ = MIKOSS. INS. ORD. S. R. S. COM. AGAZ. REG PER. INC. REG. HUNGARIAE MAGISTER. INC. COT. ARADIENSIS SUPREMUS COMES. MDCCCXIIP*”

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv.

prov.: fond vechi

5

Peschky(Pesky), József (Pesta, 1795-u.o., 1862)

Portretul episcopului ortodox Iosif Putnic

ulei / pânză; 0,79 x 0,61 m; inv. A. 2908

cu negru pe versoul pânzei sus: „ *Joseph Putnik Pakratzer der Arader bischof Gemallt von Ios. Peschky Academischer Mahler Pesta 1823*”

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry

prov. : din vamă

6

Keller, Anton, L. (sec.XIX)

Portretul comerciantului Hirsch Mózes

ulei / pânză; 0,58 x 0,45 m ; inv. M.F. 352

cu negru pe versoul pânzei, pe mijloc “ *Keller pinxit, Aradini 1828*”

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry

prov. : donația Hirsch Zsigmond

7

Pictor anonim (sec.XIX)

Portretul primarului Heim Domokos

ulei / pânză; 0,68 x 0,50 m; inv. M.F. 4433

nesemnăt, nedatat

prov. : cumpărat în anul 1963 de la d-na Dömötör Rozalia

8

Ostoici, Dragutin (Gelu, jud. Timiș 30.04.1909-Arad, 15.02.1999)

Portretul nobilului sârb Sava Tekelija

ulei / pânză; 0,65 x 0,55 m; inv. M.F. 3198

incizat pe sașiu sus:” *Ocmoycs, Arad, 1955*” .Copie după Ljubomir Alexandrovici (1828-1887)

prov.: donație făcută de preot Ostoici Dragutin în 1962

9

Pictor anonim (sec. XIX)

Portretul Antoniei Bohus – Szögyéni

ulei / pânză; 0,73 x 0,62 m; inv. M.R. 7170

nesemnăt, nedatat

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv.

prov. : cumpărat în anul 1963 de la d-na Praporgescu Iris.

10

Orlay, Petrich Soma (Mezőberény, 1822 – Budapesta, 1880)

Portretul prefectului Bohus János

ulei / pânză; 1,30 x 0,99 m; inv. M.R. 6612

cu roșu stânga sus” *Vilagosvari Bohus János Arad megye Főispánya 1848 és 1861 években.*”

nesemnăt, nedatat

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv

prov. : fond vechi

11

Kaufmann, Izidor (Arad, 1853 – Budapesta, 1921)

Portretul căpitanului Asztalos Sándor

ulei / pânză; 1,20 x 0,84 m; inv. M.R. 2713

cu roșu stânga jos, vertical :” KAUFMANNJS BECS “iar cu negru pe
versoul pânzei A. *CHRAMOSTA zur Stadt Düsseldorf WIEN Strasse 20*

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.
prov.: fond vechi

12

Pictor anonim (sec. XIX)

Portretul Emiliei Purgly – Friebeisz

ulei / pânză; 1,24 x 0,90 m; inv. M.F. 3801

nesemnat, nedatat

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv.

prov. : de la căminul pensionarilor

13

Pictor anonim (sec. XIX)

Portretul prefectului Gheorghe Popa

ulei / pânză; 0,80 x 0,69 m ; inv. M.O. 306

nesemnat, nedatat

restaurat: perioada interbelică de Emeric Hajos.

prov.: donație Brutus Păcurar

14

Pictor anonim (sec. XIX)

Portretul Alexandrei Popa

ulei / pânză; 0,80 x 0,69 m; inv. M.O. 308

nesemnat, nedatat

restaurat: perioada interbelică de către Emeric Hajos.

prov.: Portretele cu nr.13 și 14, moștenite de la familia Gheorghe Varga, fost notar în Socodor, înrudită cu familia Popa, au fost donate muzeului arădean, în anul 1941, de Brutus Păcurar, fost secretar general al Camerei de Comerț Arad.

15

Than, Mor (Obecsén-Bacs, 1828 – Trieste, 1899)

Portretul primarului Atzél Péter

ulei / pânză ; 2,55 x 1,59 m ; inv. M.F. 3802

semnat, cu roșu stânga vertical ” *Than Mor*”

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv, Maria Odry.

prov.: fond vechi.

16

Braun F.

Portretul prefectului Tabajdi Károly

ulei / pânză; 0,69 x 0,56 m; inv. M.F. 3792

semnat cu roșu stânga jos ” *Braun F., Vörös utan*”

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov.: fond vechi.

17

Braun, F.

Portretul istoricului Márki Sándor

ulei / pânză; 0,68 x 0,55 m; inv. I.V. 103

semnat cu roșu dreapta jos "Braun F".

restaurat : 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov.: fond vechi

18

Pictor anonim (sec. XIX)

Portretul dramaturgului Csiky Gergely

ulei / pânză ; 0,87 x 0,66 m; inv.M.O. 197

nesemnat, nedatat

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv, Maria

Odry

prov.: fond vechi

19

Grimm Rezső (Pesta, 1832 – Budapesta, 1885)

Portretul medicului șef Dr. Darányi János

ulei / pânză; 0,53 x 0,42 m; inv.:M.R. 873

semnat cu roșu dreapta jos "Grimm"

restaurat: 1999, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov. : donație Societatea Kölcsey.

20

Balla Frigyes Fülöp (Pecica Maghiară, 1871-Arad, 1937)

Portretul primarului Endrödi Salacz Gyula (?)

ulei / pânză; 0,68 x 0,55 m ; inv.: M.O 442

semnat, cu roșu, dreapta jos "BALLA", nedatat

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov.: naționalizare

21

Polgáry Géza

Portretul prefectului Fábrián László

ulei / pânză; 0,89 x 0,60 m; inv.:MF. 3793

semnat,cu roșu, stânga jos” *Polgáry Géza*”,

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov.: depozitarul orașului Arad

22

Balla Frigyes Fülöp (Magyarpecska, 1871 – Arad, 1937)

Portretul istoricului Fábrián Gábor

ulei / pânză; 0,92 x 0,73 m; inv.: M .O. 189

semnat,cu roșu, stânga jos “*Balla F., Orlay Petrics Sámó utan*”,

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv.

prov. : fond vechi

23

Balla Frigyes Fülöp

Portretul profesorului Dömötör László

ulei / pânză; 0,69 x 0,55 m; inv.: I.V. 104

semnat cu negru dreapta jos” *BALLA F. 1903*”

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov. : fond vechi

24

Balla Frigyes Fülöp

Portretul meșterului Berán Antal

ulei / pânză; 0,93 x 0,66 m; inv. M.F. 3830

semnat,cu roșu, dreapta jos” *BALLA F. 1904*”

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry.

prov. : fond vechi

25

Balla Frigyes Fülöp

Portretul prefectului Urbán Iván

ulei / pânză; 0,87 x 0,70 m; inv. M.F. 3825

semnat , cu roșu, dreapta jos ‘‘fest. BALLA FRIGYES 1906’’

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Cristina Paraschiv.
prov. : fond vechi

26

Balla Frigyes Fülöp

Portretul comerciantului Goldschmidt Mihály

ulei / pânză; 0,68 x 0,56 m; inv. M.O. 9205

semnat ,cu negru, dreapta la jumătatea tabloului’’ *BALLA 1912’’*

27

Balla Frigyes Fülöp

Portretul Leontinei Goldschmidt – Taubert

ulei / pânză; 0,68 x 0,56 m; inv.M.O. 9206

nesemnat, nedatat

prov.: Lucrările cu nr. 26 și 27 au fost achiziționate, în anul 1994, de la nepoata lor d-na Braun Margareta.

28

Balla Frigyes Fülöp

Portretul subprefectului Dr. Dálnoki Nagy Lajos

ulei / pânză; 0,69 x 0,56 m; inv.:M.F. 3831

semnat ,cu roșu, dreapta jos’’ *Balla Frigyes 1918’’*

prov.: fond vechi

29

Balla Frigyes Fülöp

Portretul lui Varjassy Árpád

ulei / pânză; 0,80 x 0,63 m; inv. M.F. 3849

semnat, cu negru dreapta 1/3 jos " *Balla Frigyes 1916*"

restaurat: 2003, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry

prov.: fond vechi

30

Pictor anonim (1891 ?)

Portretul lui Eugen Mocsonyi cu fiul său Petru (?)

ulei / pânză; 1,16 x 0,80 m; inv. M.F. 2905

nesemnat, nedatat

restaurat: 2002, Complexul Muzeal Arad, Maria Odry

prov.: naționalizare

31

Pataky, Laszlo (Zalatna, 1857 – Alvincza, 1912)

Portretul Herminei Goldschmidt

ulei / pânză; 0,70 x 0,56 m; inv. A. 894

semnat, cu roșu, dreapta jos " *Pataky L*"

prov.: donat de Nicolae Goldschmidt conf. pr. verbal nr. 143/ 1951

32

Gergely, Imre (Pest, 1868-?)

Portretul lui Antoniu II Mocsonyi

ulei / pânză; 1,13 x 0,84 m; inv.:M.F. 4288

semnat cu roșu stânga jos, " *Gergely Imre 1912*"

prov. : naționalizare

Primarul Atzél Péter
(cat. 15)

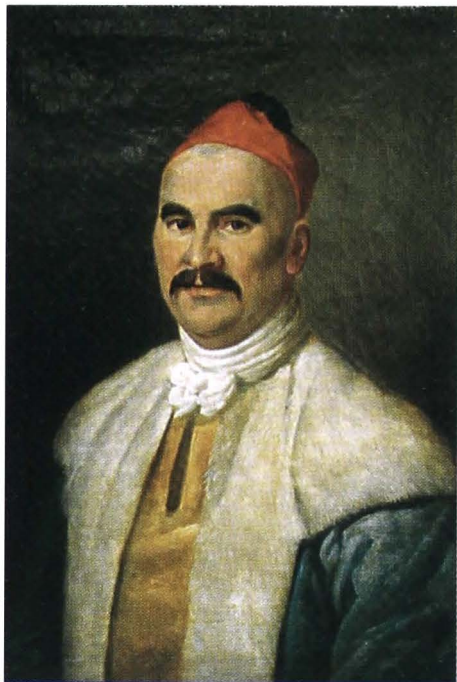

Margareta Bibics-Tomján
(cat. 1)

Anna Lovász-Kostyán
(cat. 2)

Bărbat cu fes din
familia Mocsonyi
(cat. 3)

Comerciantul Hirsch Mózes
(cat. 6)

Primarul Heim Domokos
(cat.7)

Căpitanul Asztalos Sándor
(cat. 11)

Medicul șef Darányi János
(cat. 19)

Prefectul Tabajdi Károly
(cat. 16)

Comerciantul Mihai Goldschmidt
(cat. 26)

Istoricul Fábián Gábor
(cat. 22)

Istoricul Márki Sándor
(cat. 17)

Eugen Mocsonyi cu fiul (?)
(cat. 30)

Varjassy Árpád
(cat. 29)

Tapițerul Beran Antal
(cat. 24)

Hermine Goldschmidt
(cat. 31)

Antoniu II Mocsonyi de Foen
(cat. 32)

